limo sampile rastus radinius, jis datuotas XVI a. pradžia.

Giliau į P nuo rūmų rastas mediniais kuoliukais sutvirtinto ir lentomis iškloto griovio Š kraštas. Panašu, kad tai gynybinio griovio, buvusio už 4–5 m į P nuo ikigotikinės sienos, tvirtinimas. Šioje vietoje XIV a. pabaigos–XV a. žemės paviršius svyravo tarp H_{abs}. 88,50–89,50 m.

2002 m. į R nuo rūmų, tyrimų plote 5, buvo rasti trys medinio kelio grindinio lygiai. Į R nuo jų rasta XIV a. pabaigos–XV a. pradžios medinių pastatų liekanų. Tačiau į V nuo šio kelio nei 2002 m. tirtame plote 5, nei 2003 m. plote 8 XIV–XV a. medinių pastatų nerasta.

Tyrimų metu rasta apie 20 000 įvairių XIV–XX a. datuojamų radinių.

APPROACHES OF THE SOUTHERN BLOCK OF VILNIUS LOWER CASTLE

In 2003 archaeological explorations of the Royal palace in Vilnius Lower castle, started in 1987, were continued. The explorations were carried out in the area of 665 m^2. Southwards from the palace the remains of the fortification of the slope of the defensive trench dated to the 14th–15th centuries, a rampart and a stone paving dated to the 16th century and the remains of brick buildings dated to the 17th–18th centuries were found. During the explorations some 20,000 finds dated to the 14th–20th centuries were collected.

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES TERITORIJOS ARSENALO KIEMO PIETVAKARINĖ DALIS

Gintautas STRIŠKA

2003 m. Gedimino kalno Š papėdėje (Senojo arsenalo kiemo PV dalyje) bei kalno Š šlaite LP vykdė archeologinius tyrimus, susijusius su keleivinio keltuvo į Gedimino kalną statyba. Bendras tyrimų plotas – 200 m^2, inventorinti 3123 radiniai. Rastos 102 monetos, 8 plombos bei 1 skaičiavimo žetonas.

Gedimino kalno Š papėdėje kultūrinio sluoksnio storis siekia apie 5 m (H_{abs} 95,10–89,80 m). Didelė dalis viršutinio kultūrinio sluoksnio suardyta XIX a. viduryje, caro armijos garnizono reikmėms įrengiant įvairios paskirties statinius. XX a. įrengiant vandentiekį ir vandens nuotekų trasas tyrimų ploto V dalis dar kartą perkasta. Viršutinių ir suardytų sluoksnių archeologinę medžiagą sudarė buityje naudotos keramikos, metalinių dirbinių radiniai, statybinis laužas. Viename iš XX a. pirmosios pusės vandens nuotekų trasos perkasime rastos penkios į stulpelį sulipusios Jogailos monetos, kaldintos apie 1386–1387 m., kurių averse – portretas, o reverse – liūtas (monetas nustatė LNM numizmatas E. Remecas).

Tyrimu metu aptiktas mūrinis pastatas. Jo PR kampas nutolęs į R pusę nuo Arsenalo V korpuso (LMN administracinio pastato) apie 12 m, o PV kampas – apie 4 m. Mūrinio pastato sienos viršus smarkiai sunykęs, plytos sueižėjusios. Atkasta 8x7 m dydžio pastato dalis (pusrūsio liekanos). Pastato sienos apie – 80 cm storio, mūrytos iš plytų, gotikai būdingu plytų rišimo būdu, bet mūrui naudotos renesansui būdingos plytos (31x16x7 cm dydžio). Pastato pusrūsis turėjo cilindrinį skliautą, tačiau jis neišliko (tik P pastato sienoje buvo išlikusi skliauto žymė). Suardyti skliauto luitai rasti griuvenose, apytiksliai H_{abs} 93,00 m aukštyje, patalpos viduje. Skliau-

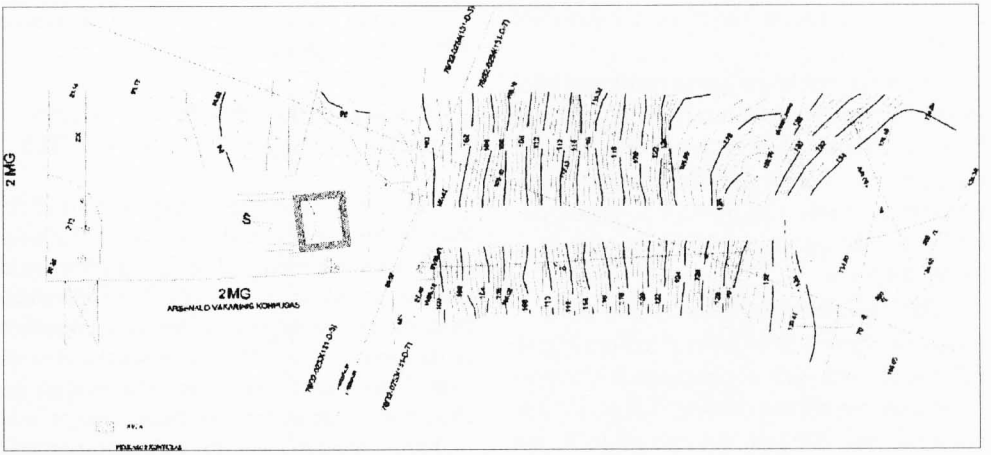

59 pav. Vilniaus žemutinės pilies teritorijos Arsenalo kiemo planas.
Fig. 59. Plan of the Arsenal yard of the Vilnius Lower castle.

tas – vienos plytos storio. Plytos rištos rausvos spalvos kalkiniu skiediniu. Ant viršutinės skliauto luitų plytų dalies rastos išlikusios (suskeldėjusios ir sutrupėjusios) molinės grindų plytelės. Jos 17x17 cm dydžio ir 3,5–4 cm storio, klotos ant kalkinio skiedinio. Galima teigti, jog tai pirmo aukšto grindų liekanos. Griuvenų sluoksnyje ir ant grindų plytelių aptikti Jono Kazimiero šilingai leidžia spėti, kad pastatas galutinai sugriautas XVII a. antrojoje pusėje.

Pastato sienos smarkiai suardytos: V siena visiškai sunaikinta XX a. įrengiant vandens nuotekų trasas bei vandentiekį (išlikę tik medinės konstrukcijos fragmentai); Š pusrūsio siena (vidinė pertvara) suniokota XIX a. statant nežinomos paskirties mūrinį pastatėlį bei 1995 m. rengiant privažiavimą prie senojo keltuvo (pergręžta gelžbetoniniais poliais). Geriausiai išlikusios pastato R siena (čia išlikę du švieslangiai) bei dalis P sienos. Pertvarinės (Š) sienos centre rastos perėjimo į pusrūsį liekanos. Tolesnių tyrimų metu paaiškėjo, kad į Š pusę buvo mažiausiai dar viena patalpa.

Kadangi pastato V dalis buvo smarkiai apardyta, pavyko nustatyti ir pamatams naudotų medinių konstrukcijų tvarką. Statant pastatą buvo iškasta namo dydžio duobė ir į durpingą gruntą sukalti apie 1,20–1,50 m ilgio pušiniai poliai. Ant polių sumontuota medinė konstrukcija, susidedanti iš dviejų išilginių rąstų (per sienos ilgį) ir maždaug kas 70 cm suleistų 1 m ilgio skersinių rąstų. Susidarę tarpai užpildyti kalkių skiediniu ir dideliais akmenimis. Pastato mūrinei pamatų daliai naudotos ne tik plytos, bet ir akmenys. Medinės konstrukcijos pavyzdžiai datuoti dendrochronologiškai (tyrimus atliko dr. R. Pūkienė). Paaiškėjo, kad penkių medžių mėginiai paimti iš rąstų, nukirstų statyboms 1565 m., o vienas mėginys – 1566 m. Taigi pastatas statytas ne anksčiau kaip XVI a. 7 dešimtmečio pabaigoje.

Pusrūsio viduje rastos akmeninio grindinio liekanos (H_{abs} 92,00–92,20 m). Nesuardytose vietose ant grindinio rasti Gustavo II Adolfo 1624 m. ir Georgo Vilhelmo 1622 m. Prūsijos pusantrokai, Karolio IX Livonijos šilingas.

Greičiausiai XVII a. I ketvirtyje pusrūsio viduje buvo iškasta duobė ir įleista medinė statinė vandeniui išsemti. Kasant duobę buvo suardytas giliau esantis medinis užstatymas. Duobės žemės supiltos atgal, akmeninis grindinys suremontuotas. Duobės žemėse rasti keli darbo instrumentai: geležinis kastuvėlis su medinio koto liekanomis bei geležinis 1,26 m ilgio laužtuvas. Taip pat rastas žiedas pinta priekine dalimi bei švininė plokštelė su įrašais.

Į R nuo mūrinio pastato aptikti devyni kapai. Laidota vienoje eilėje, Gedimino kalno šlaite. Keletas kapų apardyta vėlesnių statybų metu. Atskirų kapo duobių nepastebėta, manoma, kad buvo iškastos kelios ar viena didesnė duobė. Laidota keliomis grupelėmis (po tris). Grupėse rasti kapai 1, 2 ir 7 (po kapu 2); kapai 3, 4 ir 8. Visi mirusieji palaidoti mediniuose siaurėjančios dėžės formos karstuose (kapų orientacija 240°), griaučiai – anatominėje padėtyje, rankos sudėtos ant dubens arba ant krūtinės. Įkapių nerasta. Karstai sukalti kaltinėmis vinimis didelėmis plokščiomis galvutėmis. Rastos ir kelios karstų dugnus tvirtinančios geležinės juostos. Virš kapų susidariusiame kultūriniame sluoksnyje rasta keramika, koklių fragmentai datuojami XVII a. pabaiga, todėl manoma, kad mirusieji palaidoti ne anksčiau nei XVII a. viduryje, greičiausiai 1651–1655 m. karo metu. Antropologinių tyrimų duomenimis, čia palaidoti 25–40 m. vyrai (kape 6 – 12±2,5 m. vaikas, o kape 9 – 50–55 m. vyras).

Po mūrinio namo pamatais rasti keturi medinio užstatymo horizontai, kuriuose aptiktos devynių medinių pastatų liekanos. Mediniai pastatai – rentininės konstrukcijos. Prie vieno medinio pastato prišlietas stulpinės konstrukcijos priestatėlis.

Medinių pastatų aplinkoje rasta keramika puošta bangelės ar horizontalių linijų ornamentu. Aptikta odos atraižų, batų liekanų, taip pat medinių dirbinių. Preliminariai mediniai pastatai ir šalia jų susiformavęs kultūrinis sluoksnis datuojami XIV–XV a. Pastatų medienos pavyzdžiai paimti dendrochronologiniams tyrimams.

Gedimino kalno Š šlaite kasti septyni 1,5x1,5 m dydžio šurfai keltuvo atramoms. Šurfuose 1, 2, 3 ir 4 iki 1 m gylio sluoksnį sudarė supiltos žemės su griuvenomis, giliau ėjo žalsvo smėlio sluoksnis su plonais juodos žemės tarpsluoksniais. Nejudintas gruntas pasiektas apie 1,5 m gylyje. Šurfe 5 (Aukštutinės pilies gynybinės sienos vietoje), 50 cm gylyje, aptikti akmenys, rišti cementiniu skiediniu. Atkasus paaiškėjo, jog cementiniu skiediniu sutvirtinti akmenys sudaro apie 50 cm aukščio mūro fragmentą (arba 3 akmenų eiles). Giliau – senojo mūro liekanos, rištos kalkiniu skiediniu. Manoma, kad cementiniu skiediniu rišti akmenys – 1939 m. restauruotos gynybinės sienos (kontraforso?) liekanos. Šurfe 6 nejudintas gruntas pasiektas 2,10 m gylyje.

THE SOUTH-WESTERN PART OF THE ARSENAL YARD IN THE TERRITORY OF THE VILNIUS LOWER CASTLE

In the Arsenal yard in the territory of the Vilnius Lower castle and at the northern foot of the Gedimino hill, LP explored the area of 200 m^2. There a brick building built in the second half of the 16th century was detected. Next to the brick building 9 male burials were found. The individuals were buried in wooden coffins without burials items. According to the chronology of the cultural layer it is supposed that the individuals were buried in the middle of the 17th century, most likely during the war in 1651–1655. Deeper four horizons of the wooden building structure and remains of 9 wooden buildings dated to the 14th–15th centuries were found.